

O cameră doar a ei

Virginia Woolf

Traducere de Anca Dumitrescu și Elena Marcu

BLACK BUTTON BOOKS

Dar ați putea spune că mi-ați cerut să vorbesc despre femei și ficțiune; ce legătură are asta cu o cameră doar a ei? Voi încerca să explic. Când mi-ați cerut să vorbesc despre femei și ficțiune, m-am așezat pe malul unui râu și am început să mă gândesc ce înseamnă aceste cuvinte. Ar putea să însemne pur și simplu câteva observații despre Fanny Burney, alte câteva despre Jane Austen, un tribut adus surorilor Brontë, o schiță înzăpezită cu Haworth Parsonage, dacă se poate, câteva vorbe deștepte despre domnișoara Mitford, o aluzie respectuoasă la George Eliot, o trimitere la doamna Gaskell, și asta ar fi tot. Dar la o analiză mai atentă, aceste cuvinte nu mi s-au mai părut atât de simple. Subiectul „Femeile și ficțiunea” ar putea însemna, și poate chiar asta ați vrut să însemne, femeile și felul lor de-a fi, sau ar putea însemna femeile și ficțiunea pe care o scriu, sau ar putea însemna femeile și ficțiunea scrisă despre ele, sau ar putea însemna că, într-un fel, toate aceste trei lucruri sunt perfect întrepătrunse și că ați vrea să le abordez astfel. Dar când am început să mă gândesc la acest subiect din această perspectivă, care părea cea mai interesantă, mi-am dat seama curând că avea un inconvenient esențial. N-aș fi putut niciodată să trag o concluzie. N-aș fi putut niciodată să îndeplinească ceea ce înteleg că este îndatorirea principală a unui vorbitor: să vă ofere, după un discurs de o oră, un sămbure de adevăr pur pe care să-l ascundeți printre paginile caietului și să-l puneti undeva la păstrare pentru totdeauna. Tot ceea ce pot face este să vă ofer o părere asupra unui aspect minor: pentru a scrie ficțiune, o

femeie trebuie să aibă bani și o cameră doar a ei; și asta, aşa cum veți vedea, lasă nerezolvată marea problemă a adevărătei naturi a femeii și a adevărătei naturi a ficțiunii. Am evitat obligația de a da un răspuns acestor două întrebări: din punctul meu de vedere, femeile și ficțiunea rămân probleme deschise discuțiilor. Dar, pentru a mă revanșa, voi face tot ce îmi stă în putință pentru a vă arăta cum am ajuns la această idee despre cameră și despre bani. Voi încerca să dezvolt în fața dumneavoastră, cât pot de amplu și de liber, procesul de gândire care m-a adus în acest punct. Poate că, dacă voi expune ideile și prejudecățile din spatele acestei afirmații, veți descoperi că ele afectează într-un fel femeile și într-un alt fel ficțiunea. În orice caz, atunci când avem de-a face cu un subiect atât de controversat – aşa cum este orice întrebare legată de sex –, nici nu putem spera să spunem adevărul. Putem doar arăta cum am ajuns la părerea pe care o avem. Putem doar să oferim auditoriului ocazia de a trage propriile concluzii, pe măsură ce observă limitările, prejudecățile și idiosincrasiiile vorbitorului. În acest caz, probabil că ficțiunea conține mai multe adevăruri decât fapte. Astfel, folosindu-mă de toate libertățile și licențele romancierului, aş vrea să vă spun povestea celor două zile care au precedat sosirea mea aici, să vă spun cum, copleșită de greutatea subiectului pe care mi l-ați așezat pe umeri, am reflectat asupra lui și i-am permis să intre și să iasă din viața mea de zi cu zi. Nu este nevoie să spun că ceea ce urmează să descriu nu există, Oxbridge este o inventie, la fel și Fernham, „eu” este doar un termen convenabil pentru cineva fără o existență reală. De pe buze mi se vor rostogoli minciuni, dar acestea s-ar putea să conțină și câte o pepită de adevăr; depinde de voi să căutați aceste pepite și să hotărâți dacă vreuna merită să fie păstrată. Dacă nu, puteți arunca totul la coș, puteți da totul uitării.

Iată-mă, aşadar (spuneți-mi Mary Beton, Mary Seton, Mary Carmichael sau oricum vă place, nu are nicio importanță), pe malul râului, cu o săptămână sau două în urmă, pierdută în gânduri, într-o frumoasă zi de octombrie. Acest colan greoi despre care am vorbit, femeile și ficțiunea, nevoia de a ajunge la o concluzie în legătură cu un subiect care stârnește tot felul de prejudecăți și pasiuni, îmi îngreuna capul. La dreapta și la stânga, tufișuri aurii și ruginii, părând aproape pârjolite de arșiță, străluceau în culoarea focului. Pe celălalt mal, sălciiile își plecau lamentația perpetuă, cu pletele pe umeri. Râul reflecta ceea ce putea alege din cer, din pod și din copacul în flăcări, iar când studentul a văslit printre reflexii, acestea s-au închis, de parcă n-ar fi existat niciodată. Acolo ai fi putut uita de timp, pierdut în gânduri. Gândurile – ca să le atribui un nume mai distins decât ar merita – s-au lăsat în voia apei. Minute în sir s-au legănat încolo și-ncoace printre reflexii și buruieni, lăsând apa să le ridice și să le scufunde, coagulându-se – știți mișcarea – în ideea de la capătul minții: coborârea prudentă în adânc și scoaterea la suprafață cu aceeași atenție? Dar, așezat în iarbă, cât de mărunt, cât de neînsemnat părea acest gând al meu, ca un peștișor pe care un bun pescar îl aruncă înapoi în apă ca să mai crească puțin și într-o zi să fie bun de gătit și de mâncat. Nu vă voi plăcisi acum cu acest gând, deși, dacă veți căuta cu luare aminte, îl veți găsi chiar voi în ceea ce urmează să spun.

Dar, oricât de mărunt, acest gând avea totuși însușirea misterioasă a speciei lui: reintrodus în minte, a devenit în-dată foarte efervescent și important; și în timp ce plutea și se scufunda și licărea îci și colo, a stârnit un asemenea torrent, un tumult de idei, încât a devenit imposibil să stau locului. Astfel m-am surprins străbătând cât puteam de repede o pașiște. Deodată, o siluetă masculină mi-a ieșit în întâmpinare.

La început nici nu am înțeles că acel obiect straniu, îmbrăcat în redingotă și cămașă de gală, gesticula spre mine. Chipul lui exprima oroare și indignare. Mi-a venit în ajutor mai degrabă instinctul decât rațiunea: el era un paznic, iar eu eram o femeie. Aici era gazonul, acolo era aleea. Doar profesorii și studenții aveau acces aici; locul meu era pe pietriș. Aceste gânduri mi-au venit în minte într-o clipită. Când m-am întors pe alei, brațele paznicului i-au căzut pe lângă corp, chipul i-a revenit la expresia obișnuită și, deși se merge mai ușor pe iarbă decât pe pietriș, n-a fost un inconvenient prea mare. Singura acuzație pe care le-aș fi putut-o aduce profesorilor și studenților de la orice colegiu era că, pentru a-și proteja gazonul, netezit și nivelat fără întrerupere de trei sute de ani, mi-au silit peștișorul să se ascundă.

N-aș putea să-mi amintesc acum ideea care mă făcuse să pășesc cu atâta îndrăzneală pe terenul interzis. Liniștea a coborât din ceruri ca un nor, pentru că, dacă e să existe un sălaș al liniștii, acesta este în curțile geometrice din Oxbridge într-o dimineață frumoasă de octombrie. Când te plimbi pe coridoarele antice ale acelor colegii, asperitățile prezentului se netezesc, trupul pare încapsulat într-o miraculoasă casetă de sticlă prin care nu pătrunde niciun sunet, iar mintea, liberată de orice contact cu factualul (dacă nu calci din nou pe gazon), era liberă să se cufunde în orice meditație adevarată momentului. Întâmplător, o amintire hoinară a unui vechi eseu despre o altă vizită la Oxbridge în vacanța mare mi l-a adus în minte pe Charles Lamb, Sfântul Charles, cum spunea Thackeray, ducând la frunte o scrisoare a lui Lamb. Întradevar, dintre cei morți (vă spun toate aceste gânduri aşa cum îmi vin în minte), Lamb este unul dintre cei mai îndrăgiți, unul dintre cei pe care ai fi vrut să-i întrebai: Spune-mi, în cel fel îți scrii lucrările? Pentru că îi consideram lucrările mai bune chiar și decât cele ale lui Max Beerbohm, cu toată

perfecțiunea lor, datorită acelei străfulgerări sălbatică a imaginației, acelei străfulgerări de geniu din nucleul lor care le face defecte și imperfecție, dar luminate de poezie. Lamb a venit la Oxbridge poate cu o sută de ani în urmă. Cu siguranță a scris un eseu – îmi scapă titlul – despre manuscrisul unuia dintre poemele lui Milton, pe care l-a găsit aici. S-ar putea să fi fost *Lycidas*, și Lamb a scris cât de mult l-a șocat gândul că ar fi posibil ca fiecare cuvânt din *Lycidas* să fie altul decât cel de acum. Să se gândească la Milton schimbând cuvintele aceluia poem i se părea un sacrilegiu. Astă m-a făcut să-mi amintesc ceva din *Lycidas* și să mă amuz încercând să ghicesc ce cuvinte ar fi schimbat Milton și de ce. Apoi mi-am dat seama că manuscrisul pe care studiase Lamb se afla la doar câteva sute de metri, aşa că îi puteai urma pașii lui Lamb prin curtea interioară către celebra bibliotecă în care se păstrează comoara. În timp ce-mi puneam planul în aplicare, mi-am amintit că în această celebră bibliotecă este păstrat și manuscrisul romanului *Henry Esmond*, al lui Thackeray. Criticii spun adesea că *Henry Esmond* este cel mai aproape de perfecțiune roman al lui Thackeray. Dar, din câte îmi amintesc, stilul afectat, imitându-l pe cel de secol XVIII, te limitează, astă dacă nu cumva stilul de secol XVIII chiar îi venea firesc lui Thackeray: ceea ce se poate demonstra studiind manuscrisul și analizând dacă modificările au fost făcute în favoarea stilului sau a sensului. Dar apoi ar trebui să hotărăști ce înseamnă stilul și ce înseamnă sensul, o întrebare care... Dar în acest punct ajunsesem chiar în fața ușii bibliotecii. Pesemne că am deschis-o, pentru că imediat și-a făcut apariția, ca un înger păzitor blocându-mi drumul cu o capă neagră în loc de aripi albe, un domn muștrător, cărunt, amabil, care, în timp ce îmi făcea semn să mă întorc, m-a anunțat șoptit, pe un ton de regret, că doamnelor li se

permite accesul în bibliotecă doar însotite de un student sau înarmate cu o scrisoare de recomandare.

Faptul că o femeie a blestemat o bibliotecă vestită este ceva complet nesemnificativ pentru o bibliotecă vestită. Venerabilă și calmă, cu toate comorile strânse în siguranță la pieptul ei, doarme liniștită și, în ceea ce mă privește, aşa va dormi pentru totdeauna. Nu voi mai trezi niciodată acele ecouri, nu-i voi mai cere niciodată ospitalitate, mi-am jurat coborând furioasă scările. Mai era o oră până la prânz și ce-aș fi putut face? Să hoinăresc pe pași? Să stau pe malul râului? Într-adevăr era o dimineață minunată de toamnă, frunzele pluteau roșiatice spre pământ, ar fi fost simplu să fac oricare dintre aceste lucruri. Dar am auzit sunetul muzicii. O slujbă sau o festivitate. Orga se tângua magnific când am trecut pe lângă ușa capelei. În aerul seren chiar și dureea creștinismului părea mai degrabă o amintire a durerii decât durere în sine, chiar și suspinele orgii străvechi păreau învăluite în liniște. Nu-mi doream să intru chiar dacă aş fi avut dreptul și de data asta slujitorul bisericii m-ar fi putut opri, poate cerându-mi certificatul de botez sau o scrisoare de recomandare din partea decanului. Dar exteriorul acestor clădiri maiestuoase este adesea la fel de frumos ca interiorul. Mai mult, era amuzant să privesc cum se adună credincioșii, intrând și ieșind mereu, îngrămădindu-se la intrare ca albinele la gura stupului. Mulți aveau robă și tocă, câtorva le atârnau pe umeri pompoane de blană, alții erau aduși în scaune cu rotile, alții, deși în floarea vârstei, păreau contorsionați și striviti în forme atât de ciudate încât aminteam de acei crabi și languste uriașe care se târasc greoi prin nisipul de la fundul acvariului. În timp ce, sprijinită de zid, priveam Universitatea, aceasta mi se părea într-adevăr un sanctuar în care erau păstrate specii rare care ar fi dispărut în scurt timp dacă ar fi fost lăsate să lupte pentru propria existență

pe caldarâmul de pe Strand. Îmi veneau în minte povești străvechi despre decani și profesori străvechi, dar înainte să-mi fac curaj să fluier - se spunea că, la auzul fluierului, bătrânul profesor X o lăsa la fugă imediat -, venerabila congregație intrase. Rămânea doar exteriorul capelei. Așa cum știi, cupolele și turnurile ei înalte, luminate noaptea, se văd de la kilometri distanță, de dincolo de dealuri, ca o corabie mereu în mișcare, ce nu ajunge niciodată nicăieri. Probabil că odinioară pe locul acestei curți geometrice, cu peluzele ei îngrijite, al acestor clădiri impunătoare și chiar al capelei se întindea o mlaștină năpădită de buruieni, în care rămau porcii. Mi-am închipuit cum zeci de atelaje de cai și de boi trebuie să fi adus piatra din țări îndepărtate și apoi, prinț-o muncă fără de răgaz, pietrele cenușii, în umbra căror stăteam acum, fuseseră aşezate una peste alta, și apoi zidarii au adus sticla pentru ferestre și au lucrat veacuri de-a rândul la acoperișuri cu chit și ciment, cu hărleți și mistrii. În fiecare sâmbătă cineva trebuie să le fi pus în palmele bătătorite aur și argint dintr-o punguță de piele, să poată petrece și ei o seară. M-am gândit că un izvor nesfârșit de aur și argint trebuie să fi curs continuu în această curte pentru ca pietrele să tot vină și zidarii să tot muncească, să niveleze, să curețe, să facă șanțuri și să asaneze. Însă apoi a venit epoca credinței, și banii erau turnați cu ușurință în fundațiile adânci de piatră, și după ce erau înălțate zidurile, și mai mulți bani curgeau din visteriile regilor și ale reginelor și ale marilor nobili pentru ca aceștia să fie încredințați că aici aveau să le fie cântate imnurile și să fie școliți înțelepti. S-au făgăduit pământuri, s-au plătit zeciuieți. Si când epoca credinței s-a sfârșit și a venit epoca rațiunii, izvorul de aur și argint a continuat să curgă, s-au creat agregații, s-au creat lectorate, doar că acum aurul și argintul nu mai izvorau din visteria regelui, ci din sipetele negustorilor și ale meșteșugarilor,

din pungile celor care făcuseră, să zicem, o avere din industrie și înapoiaseră, prin testamentele lor, o parte generoasă pentru și mai multe posturi de lector, și mai multe catedre, și mai multe agregații la universitatea în care își învățaseră meseria. De aici, bibliotecile și laboratoarele, observatoarele, echipamentele splendide și instrumentele delicate și costisitoare care sunt acum așezate pe rafturi de sticlă, acolo unde cu secole în urmă creșteau buruienile și râmau porcii. În timp ce mă plimbam prin curte, fundația de aur și argint părea într-adevăr suficient de solidă, caldarămul se întindea peste buruienile sălbaticice. Bărbați cu tăvi deasupra capului alergau de la o scară la alta. Flori multicolore creșteau în jardiniere. Melodii răsunau din gramofoanele din camere. Nu puteam să nu reflectez, dar oricare ar fi fost acea reflecție, mi-a fost întreruptă. A bătut orologiul. Era timpul să merg la prânz.

Este ciudat cum romancierii au un fel de a ne face să credem că prânzurile festive sunt invariabil memorabile pentru vreo remarcă deșteaptă sau pentru vreun gest foarte înțelept. Dar arareori cheltuiesc cuvinte pentru a spune ce s-a mâncat. Face parte din convenția romancierului să nu amintească de supă și de somon și de rață, de parcă supa și somonul și rața n-ar avea nicio importanță, de parcă nimeni n-a fumat vreodată vreo țigără și n-a băut vreun pahar de vin. Dar de această dată îmi voi lua libertatea de a încălca această convenție și de a vă spune că acel prânz a început cu un calcan scufundat într-un vas adânc, peste care bucătarul colegiului turnase un strat gros din cea mai albă smântână, decorată din loc în loc cu niște puncte maronii ca acelea de pe spatele unei căprioare. Apoi au urmat potârnichile, dar, dacă vă gândiți la două păsări golașe, maronii, pe o farfurie, vă înșelați. Potârnichile, multe și variate, au venit însoțite de un întreg cortegiu de sosuri și salate, dulci și picante, în ordinea prestabilită, de cartofi, subțiri ca niște monede, dar nu la fel

de tari, de varză de Bruxelles, ca niște boboci de trandafiri succulenți. Și imediat ce s-a terminat cu fripturile și suita lor, servitorul tăcut, paznicul însuși, poate într-o manifestare temperată, a etalat în fața noastră, învăluit în servețele, un desert ce înălță valuri de zahăr. Să-i spui budincă, și astfel să-l înrudești cu orezul sau cu tapioca, ar fi o insultă. Între timp paharele de vin au strălucit în auriu și au strălucit în rubiniu, s-au umplut, s-au golit. Și deci treptat s-a aprins, la jumătatea coloanei vertebrale, centrul sufletului, nu acea străfulgerare electrică luminoasă căreia îi spunem genialitate, care ne răsare de pe buze, ci acea strălucire mai profundă, mai subtilă și mai ascunsă: flacăra puternică și gălbuietă a comunicării raționale. Nu trebuia să ne grăbim. Nu trebuia să strălucim. Nu trebuia să fim altcineva decât noi însine. Cu toții ajungem în Rai și Vandyck ne ține companie: cu alte cuvinte, cât de bună părea viața, cât de dulci, recompensele ei, cât de trivială, ranchiuna sau suferința, cât de admirabilă, prietenia sau compoanța semenilor, în timp ce, aprinzându-ți o țigără, te scufundai în fotoliul de la geam.

Dacă am fi avut norocul să avem o scrumieră la îndemănă, dacă nu am fi scrumat pe fereastră la întâmplare, dacă lucrurile ar fi fost puțin altfel decât erau, probabil că n-am fi văzut nicio pisică fără coadă. Imaginea aceluia animal surprinzător și trunchiat străbatând lent curtea interioară, printre-o scăpare a inteligenței subconștiente, a schimbat pentru mine lumina emoțională. Era ca și cum cineva ar fi lăsat să cadă o draperie. Poate că vraja vinului excelent începea să se risipească. Cu siguranță, în timp ce priveam pisica Manx oprindu-se în mijlocul pașiștei de parcă și ea punea universul sub semnul întrebării, ceva părea să lipsească, ceva părea diferit. Dar ce lipsea, ce era diferit? M-am întrebat ascultând conversația din jur. Și pentru a răspunde la această întrebare a trebuit să mă imaginez în afara încăperii, înapoi în trecut,

Înainte de război, și să-mi derulez prin fața ochilor desfășurarea unui alt prânz din încăperi nu foarte îndepărтate de acestea, dar diferite. Totul era diferit. Între timp, invitații continuau să vorbească, erau mulți și tineri, unii aparținând unui gen, alții, celuilalt; discuția era dezvoltată, agreabilă, liberă, amuzantă. Și în timp ce continua am așezat-o pe fundalul celeilalte conversații și când le-am suprapus am fost convinsă că aceasta era descendenta, moștenitoarea legitimă a celeilalte. Nimic nu se schimbase, nimic nu era diferit, doar că acum ascultam cu atenție nu atât ceea ce se spunea, cât murmurul sau curentul din spatele cuvintelor. Da, asta era: schimbarea era acolo. Înainte de război, la un prânz ca acesta, oamenii ar fi spus exact aceleași lucruri, dar ar fi sunat diferit, pentru că pe vremea aceea ar fi fost însotite de un fel de îngânare, nu articulată, ci muzicală, exuberantă, care schimba însăși valoarea cuvintelor. Oare ar fi putut cineva să transpună acea îngânare în cuvinte? Poate doar cu ajutorul poetilor. Lângă mine era o carte și, când am deschis-o, ochii mi-au căzut pe Tennyson, care cântă:

O lacrimă s-a scurs preamînunată
Din pasiflora cea de lângă poartă.
Vine ea, porumbița adorată
Vine ea, viața mea și a mea soartă.

„Iat-o”, își strigă săngeria roză dorul
„Întârzie”, cea albă se jelește
„Eu o aud”, șoptește nemășorul
„Iar eu aştept”, gîngășul crin rostește.

Oare asta murmurau la prânzurile festive bărbații înainte de război? Dar femeile?

Mi-e inima pasăre cântătoare
Din cuibul în vîrstă străpit de apă
Mi-e inima ca măru-n floare
Cu ramuri pline ce de rod se crapă
Mi-e inima cochilie pictată
Plutind într-un albastru liniștit
Și inima-mi tresăltă dintr-o dată
Căci dragul meu la mine a venit.

Oare asta îngânau femeile la prânzurile festive înainte de război?

Este atât de ridicol să te gândești că oamenii murmurau ușor astfel de lucruri la prânzuri înainte de război, încât am izbucnit în râs și a trebuit să-mi explic hohotul arătând spre pisica Manx care părea într-un fel absurdă, biata de ea, fără coadă, în mijlocul pajiștii. Oare aşa se născuse sau își pierduse coada într-un accident? Pisicile fără coadă, deși se spune că există pe Isle of Man, sunt mai rare decât ai crede. Este un animal aparte, mai degrabă straniu decât frumos. Este ciudat că de mult contează o coadă, știți genul de lucruri care se spun la sfârșitul unui prânz când oamenii își caută pardesiele și pălăriile.

Datorită gazdei ospitaliere, acest prânz s-a prelungit până târziu după-amiază. Frumoasa zi de octombrie se sfârșea și frunzele cădeau din copaci de pe bulevardul pe care mergeam. În spatele meu, poartă după poartă păreau să se închidă cu o finalitate blândă. Nenumărați paznici întorceau nenumărate chei în încuietorile bine unse; tezaurul era în siguranță pentru încă o noapte. La capătul aleii, dădeai de o stradă - am uitat cum se numește -, care duce, dacă faci prima la dreapta, în Fernham. Dar aveam suficient timp. Cina era abia la ora 7:30. După un asemenea prânz, aproape că te-ai putea lipsi de cină. Este bizar cum o fărâmă de poezie